

SoGoG

891.99

P-71

P-1917

891.542-3

P-60

Թ.ՌՌ.ՈՎ.Ն.Ն.

Տ Օ Ն Ո Ն

(Վ. Ի Պ Ա Կ)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ջ

գրքան «Փարսի» Լորիս-Մեղիքանի փ. № 1

1917

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑ

391-39

10-71

uy

Տ Օ Ն Օ Ն

(Վ Ի Պ Ա Կ)

1001
1593

1365

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ջ

Տպարան «Գարրի» Կոխա-Մեղիկեան Լ.

1917

31474-42

656-42

14513-58

Ա.

1909-ի աշնանը Նիւ-Եորք կը
զանուէր:

Նամակ մը կտանամ մօրեղ-
բօրմէս որ կը տեղեկացնէ թէ
մեր Տօնօն հինգշաբթի կէսօրին
Նիւ-Եորքի նաւահանգիստը կը ժա-
մանէ. աւագ էի երթալ, Ամերիկա
շուտ եկողի փորձառութիւնս է գործ
ղնել և դուրս հանել Տօնօն:

Տօնօն մօրեղբօրս, ուրեմն և
մօրս, հօրաբոյժ որդին էր: Տօնօի
անունը իմ մէջ արթնցուց խորը և
սիրալի յիշատակներ: Կը յիշեմ
եղսա հօրքորը, մօրս սիրելի հօ-
րաքոյրը, Տօնօին մայրը, որ ոչ-
խարի չափ միամիտ կին մըն էր,
որ նստած տեղը կը քնանար և

արթննալէ ետք անպատճառ կը պատմէր իր զէշ երազը, երազ մը որ գրեթէ միևնոյնն էր, — ձերմակ, երկամբ մօրուքով ծերունիի մը յայանուիլը սե ձիւ վրայ նստած, կամ աղքատի մը սղորմութիւն մերժելը և կամ Սահակ աղային՝ իր ամուսնին՝ սե շիր կապած ըլլալը:

Որովհետեւ իր չորս ճահիլ տղաքը կորսնցուցած էր, կանաչ արևի պէս թաղած էր, այ, հոն, գիմացի գերեզմանոցը, միշտ այդ երազը կ'անդրադարձնէր իր մէկ հատիկ Տօնապետին վրայ, վախճալով այս վերջինն ալ հողին յանձնել:

Յիշեցի մայրս, որ երբ Տօնօն մեր տունը դար գրպանը հազար ու մէկ անուշեղէններով կը լեցընէր: Իբ հօրաքրոջ մէկ հատիկն էր և ինձ յաճախակի կըսէր. «Եթէ

Տօնապետին կիսուն չափ ըլլիս՝ ալ տէրա չունիմ»: Մօրս բովանդակ հաւատքն էր, որովհետեւ Տօնօն շատ չէր խօսեր, ձեռքը կը կապէր իր առջև, մօրս ամէն մէկ compliment-ին «սաղ ըլլիս»ով կը պատասխանէր. եթէ շուկայ գրկէին՝ հազար տեղ կը պատէր հինգ փաւրայի պակասով գնելու, առանց նկատելու թէ քսան փաւրայի ալ կօշիկ կը մաշեցնէր:

Անգամ մը լուրջ կոխւ մը տեղի ունեցաւ մօրս և իր հօրաքրոջ միջև: Եղբօրս կինը, մեր տանը ճահիլ և գեղանի հարսը, չէր ուզած Տօնօի, այդ խալածիկ աշկերտի՝ կոշտ ու աղտոտ ձեռքը համբուրել: Եղսա հօրքօրս մէնձ մէնձ խօսքեր ապստրած էր մօրս, իր փորին պապան*) գուրս տալով.

*) Մեծ գէրք:

«Ուսիր, պէս տղայ, ունիմ, մէկ անգամ երեսը նայողը երկրորդ անգամ չկրնար նայիլ, էն շան աղջիկը ով է որ իմ տղուս ձեռքը չպագնէ»:

Մայրս շատ նեղուեցաւ այս անհամութենէն, մեղադրեց Տօնօն, որ գացած, մօրը ըսած էր կոշտ ու կոպիտ ձեռքերու հանդէպ ցուցուած արհամարհանքը. քիչ մըն ալ մայրս հարսին բարկացաւ.

— Թող ըլլար որ ձեռքն ալ պագնէիր, ինչ կըլլէր, գիտես օր հօրքորին մէկ հատիկն է:

Հարօր փողիկ չհանեց, երեսը քաշեց լաջակը և հեռացաւ, բայց ես մտաբերեցի Տօնօին ձեռքերը և հարսին վարդագեղ շրթունքները... խորապէս սիրեցի հարսին վարմունքը. չէ, չէ, եկեղեցիի սրբազան սկիհի տուփէն սրբազնա-

գոյն շրթունքներու վրայ կարելի չէր ցեխի անպիտան կտոր մը փակցնել:

— Մայր, հարսը իրաւունք ունի:

— Տէ, դուն ալ հարսին թեր մեղար, կիտի ինչու...

Ու ես ձայնս վար զրի, մօրս բարկութիւնը չհրաւիրելու համար վրաս, որովհետեւ շարաթ օր էր, գիտէի թէ իրիկուան «Լոյս զըւարթ»-ի լաւ երգեցողութենէն ետք՝ ինձ քառասուն փարա պիտի տար կիրակի օրը ընկոյզ խաղալու համար: Ընկոյզի խաղի սէրը, այն տարիքին, յաղթեց գեղեցկութեան սիրոյն և... լռեցի:

Սահակ ազան թէ սօսլանի և թէ խալանի էր. այս կրկնակ արհեստը տարուան բոլոր եղանակներուն ալ կը բանէր, որովհետեւ եթէ մէկը թուլնար, միւսը գլուխ կուտար: Կարմիր երեսներով, ամառ ձմեռ կուրծքը և բազուկները բաց մարդ մըն էր Սահակ ազան, որ հիւանդութիւն չէր տեսած իր կեանքին մէջ, միայն վերջերս բրիւքիս մը գինք կը նեղէր, և զոր ճահիրութեան մեղք կը կոչէր: Յոննայի պէս պէիս ունէր իր խոշոր քիթն տակ, աչքերը փարլախ, կը խօսէր ռնգային: Բացի Հաճի Առաքել աղայէն՝ բոլորին ալ «եալբուս» կը կանչէր: Իր տունը գինին անպակաս էր, իսկ խանութին մէջ միշտ

յիսուն տոմար շիշ մը օղի կար մօտը, որ կարմիր թաշկինակի մը մէջ փաթթած կըլլար, այդ թաշկինակով քիթը սրբելու պատրուակին տակ օղի կը կոնծէր անընդհատ: Աչքերը օրուան ամէն ժամուն բմպելիքի ազդեցութեան տակ վառվառն, բայց չեմ գիտեր ինչ մը կար խորքը որ ոչ յիմարութիւն էր և ոչ ալ իմաստութիւն, ճիշտ օղիին մէջ ջուր խառնելու պէս բան մը:

Տօնօն իր պզտիկ տարիքին հայրը տկանջէն բռնած բերած էր խանութը, որովհետեւ թիւատեսցին ըսած էր որ այս ազան թերեւ արհեստի մէջ յառաջ երթայ, եթէ ոչ դպրոցին մէջ կէնօկօկօկօ կը մնայ. Հայրը խոր հաւատք ունենալով բանաստեղծ վարժապետի ողջմտութեան, անողջ դատողու-

թեան՝ խօսքը մտիկ ըրած էր և
անա Տօնօն կը մնար հօրը ձեռքին
տակ:

— Ծօ, իշու ձագ, կրակը կինէ
մարաւ, փութ տուր: Եւ Տօնօն
հարսի հնազանդութեամբ մէջ կու-
զար, ձեռք կտանէր փքոցի երկու
ականջները, աչքերը առատազին
տնկած, անգամ մը մէկ կողմ կը
ծռէր և անգամ մըն ալ միւս
կողմ ու կրակը կը հրահրէր ար-
ձակելով հազար կայծեր, լեցնելով
դառն մոլխով պղտիկ կրպակը:

— Հէ, կեցիր, վուր ֆեֆ, եօլփուր
ֆեֆֆֆֆ ւ. բայց Տօնօն չէր լսեր,
կարծես առիթին վրայ կենդանի
պատկեր մը ըլլար, գիւթական,
չքնաղ, յափշտակուած այդ տիրա-
կան պատկերէն:

— Զնւ... չնւ... կը պօռար
հայրը վերջին անգամ. Տօնօն կը

սթափէր, թողելով իր երիտասարդ
ցնորքները հօր կողիտ հարուած-
ներու գթութեանը:

Կը հնազանդէր հօր բարբարոս-
ութիւններուն, որովհետեւ կը
վախնար թէ դարձեալ գինք զըտ-
րոց կը զրկեն, ուր ամէն խաղի
ժամերուն կը կենար պատի մը
տակը կամ անկիւնը, ճիշտ տան
աւելներու պէս որ տանտիկինը
գործը լրացնելէ ետք կը տնկէ
տանը անշուք անկիւնը և կապատէ
մինչև գետնները աղտոտին կամ
պատերը ջանջիւլ կապեն: Կը սոս-
կար զպրօցի տեղէն, մանաւանդ
երբ կը յիշէր դասի ատեն իրեն
կարգը, հինգ վայրկեան անլեզու
կայնիլը, երկու մատնաշափ տ-
կանջ լերը կախելը վարժապետին
տոջն և ամօթահար նստիլը:

Դարձեալ զտոյ չիս պատ-

լատառած, փխս... կորստար Թըլ-
կաթինցիին ձայնը:

Տօնօն հեազհեաէ դարձաւ եզաւ
շուկայի մարդ, վարպետ շուկայի
քերականութեան և ոճերուն: Դըպ-
րոցական զպուեր հանեց և շալւարը
հագաւ որուն գրպաններու բոլոր-
տիքը և ծայրերը սրկալով բան-
ուած էին. լայն գօտի կը կապէր
և բաց վարդապոյն եկել կը հազ-
նէր, ամառները առանց վերար-
կուի, որուն տակ իր բաց կանաչ
շապիկը կարծես կը հաջէր: Չը-
մեռը, բայց շուկայի երիտասարդ-
ներուն պէս՝ իր մասնները իրա-
րու քով կը բերէր և գրպանին
ծայրը հազիւ կը դնէր՝ իրրե տը-
ղամարդ որուն ձեռքերուն չազ-
գեր ցուրտը: Շատ երկաբաճառակ
բլլալով կոնակը քիչ մը ծռած էր
և մէկ ուսը գգալի կերպով տուիլի

ցած էր միւսէն և այս, զարմա-
նալի է, բնական չէր: Շուկայի
գոհնիկ ճահիճները մէկ ուսերնին
միւս ուսէն վեր բարձրացուցած
կը պտտէին իրրե նշան տեսակ
մը մեզի համար անհասկանալի
խապաւայութեան: Տօնօն ալ, իր
կտրգին, սկսած էր այս վրդովե-
ցուցիչ հովերը առնել՝ որ աւելի
հօրը Բլիթին կուգար:

— Տօնապետ իմ ճահիլութիւնս
շատ կը յիշեցնէ, էէ, ինչ օրեր
էին... Եւ եղստ հօրաքորս ալ և-
րանական և շատ խորը ժպտով
մը կը փայլէր տեսնելով այդ ձե-
ւերը որ ճահիլ Սահակինն էին.

— Ճիշտ փէսիկ կ'ըմանի, կըսէր
մօրս շատ անգամ, տեսնելով տ-
նար ձեւերը, քալումքը, գառի
մասնաւոր բազիւկը, մանուսնդ
հազը և խնդալքը:

Չկայ մէկը՝ որուն հայրը որ-
բան ալ աննշան և անպապիւ
մարդ ըլլայ՝ իր հօրը նմանելու
հոմար ներքին անխառն հրճուանք
մը չը պատ՛յ։ Եւ Տօնօն կը հպար-
տանար որ հօրը կը նմանէր։ Կի-
ներու հետ բարկութեամբ և միշտ
կշտամբանքով կը խօսէր, որովհե-
տե հօրմէն սովորած էր որ գլուխը
Ֆես ունեցողը աւելի իրաւունք և
հեղինակութիւն պէտք էր ունե-
նար։

Տօնօյի գէմքը ամենէն քլփիքն
էր։ Ճակատը բարձր, բայց խորա
ու բորդ, մէկ կողմի վրայ կը
վազէր ծուռ սարալանջի մը պէս,
աչքերը հօրը պէս փաթախ էին,
կարճ արտեանուներով և սու-
նամանիքը աւելի լայն էր և աւե-
լի բայց կապոյտի կը զարնէր, թե-
րևս ճիշտ այն... արտաքին սեռա-

յին ցնցումներու իբր արդիւնք։
Ինթը ամենէն տիրակաւնը իր բո-
վանդակ կտթեան, իր արհաւիրքը
կը պահէր բարձրօրէն հակելով իր
տարտամ և միշտ խազ ելած աչ-
քերուն և հակելով բերնին վրայ
ճիշտ այնպէս ինչպէս ժայռի կու-
տակներ՝ ըմբոստացած լաւայի
վիճակէն անմիջապէս ետքի կազ-
մաւորութեան ժամանակ։ Բերա-
նը, ամենէն խեղճուկրակը բազ-
դատմամբ իր մարմնի միւս մասե-
րուն, որոշ ձև չունէր, շրթունք-
ները կը խառնուէին իրարու հետ,
այսպէս շատ անգամ վերինը վա-
րինին հետ շփոթելու հարկին տակ
կը զանուէր մարդ չողունքը բեր-
նին երկու ծայրերէն կը վազէր և
որ իր թևովը կը սրբէր միշտ՝
թաշկինակի գործածութեան սո-
վորութիւն չունենալով։ Ականջ-

ներքը... թուփի տերիի պէս լաքն
որ յատկապէս ինքն իր վրայ
լորուած էր կործես մասնաւորա-
պէս զազանի փորուածքներ մտնի
ընելու համար, և իրապէս, թէ
շտիպագանց դադանապահ, բայց
Տօնօն խոր հրճաւանքով հետամուտ
էր ուրիշներու պատի տակի խօս-
ւրտութիւններուն:

Չեմ գիտեր ուրիշ տեղեր, բայց
մեր կողմերը մէկի մը, մասնաւոր-
ապէս ճահիլ աղոց Ֆես գնելու
կերպը շատ բան կը խօսի ներքին
հոգեբանութիւնէն, աղամարդու
յատկանիշներէն և նկարագրէն:
Կարելի չէ ուրիշ ոեւէ արտաքին
շնորհքով մը ներքին մասնաւորութեան
մասին զազափար կազմել, որքան
երիտասարդի մը Ֆեսի դրուած-
քովը: Մեր կողմերը այսպէս է:
Տօնօն ալ իր ինքնատիպ Ֆես գնե-

որ բանասակցածականութիւնն ու-
նէր. գոյնը, գոյ կայմիւր էր և կի-
բակի օրերը միշտ կաղապարուած՝
ճախի վրայ, ճակատի ուղղու-
թեամբ, միշտ քիչ մը կը հակէր,
այսպէս ըսենք՝ դէպի հարաւ տ-
րեւելք. ծոպը քիչ մը հինցած, ո-
րովհետեւ մէկ քանի Ֆես մաշեցու-
ցած էր, կը մնար աջի վրայ: Հե-
ռուէն երբ աղջկայ մը զայր տես-
նէր, ձեռքը կը տանէր Ֆեսին ի-
մանալու համար ծոպը իր տեղն է
թէ ոչ, որովհետեւ կընար ճախ
կողմը եկած ըլլալ կամ առհասա-
րակ ետեր: Երբ Ամերիկա եկաւ
և Ֆեսին փոխարինեց եւրոպական
դիւարկը, զարձեալ հինին պէս
դէպի հարաւ արեւելք զարկաւ:
Տօնօն Ֆեսին այս գրուածքը իր
ներքին պատկերին վրայ ինչ գա-
ղափար կազմել կուտար, չեմ գի-

29

58

14513-58

(1001 1593)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
7/11 1922

տեր, բայց հարապատ նկարն էր այդ՝ շուկայիկ ետեքիֆայի:

Ֆեսի այդ ձեւը... Տօնօն մեծ հաւատք ունէր այդ ձևին կիներու վրայ ունեցած ազդեցութեան մասին...

Տօնօի քալուածքը չէր նմաներ հասարակ քալուածքներու: Սրունքները ազեղնաձև էին և ծունկերը դուրս ցցուած գգալիօրէն, իր իրանը աւելի առաջ կը վազէր քան սրունքները և փորը ամէն քայլափոխի կիսաշրջանակ մը կը կադմէր. մազուելով մազուելով կը պտտէր միշտ, գլուխը ծռած իր կուրծքին վրայ և երբ շուրջը բան մը պատահէր, միայն աչքերուն գունդերը կը դարձնէր և կը դիտէր պաղարիւնութեամբ: Երբէք չէր ցնցուեր ոեւէ աղմուկէ կամ յանկարծակի ձայնէ մը, աւելի

հպարտ խորոզի մը արտայայտութիւնն ունէր քան ցեցբուած հաւու մը: Իրեն անունը տրուած ասան «ըհը»ով մը կը պատասխանէր և ոեւէ համաձայնութեան առթիւ ձայն չէր բարձրացներ, այլ զիմացինը պէտք էր գայն հասկընար իր անօրինակ արտայայտութիւններէն:

— Տօնօ, ինձ քանի մը զրուստուր:

Չէր պատասխաներ, պէտք էիր համկնալ թէ համաձայն է:

— Ե՞րբ կընտս տալ:

Դարձեալ չէր պատասխաներ, կապուէր որ հարցնես.

— Վաղը կընտս տալ:

Բայց զարձեալ անպատասխանի կը մնաս. ստիպան միւս օրը կերթաս և զրամբ կտանես: Առանց իր հետ երկար յարաբերութիւններ

ունենալու, կարելի չէր զինքը բմբրանել. այնպէս ինչպէս շան մը տէրը միայն կտրտէ և տիրանալ իր շան զգացումներուն, ցանկութիւններուն, շանը սոյնի շարժումէն, աչքի վառվառութենէն, լեզուի դուրս ձգելէն և ուրիշներու համար անխմտ հազար ձայներէն, վնկառարներէն:

Տօնօի խանութին մէջ ունեցած աշխատանքը շատ տաժանելի էր: Առտուքնէ մինչև իրիկուն պզկնձ ծեծել ծանր մութնով, փքոցը խաղցնել, թրթիկներ կտրել, և ամենէն տաժանելին կրայելուքերուած սե ամանները առաջով մաքրել: Խանութին մէկ անկիւնը փոս մը կար, լեցուած խմոր աւազով. Տօնօն կտանէր ամանը, բիշ մը թաց աւազ կը լեցնէր մէջը, վրան ալ սե քարջ մը կը

փաթթէր և բռնիկ ոտքով կը կոխէր վրան՝ բռնելով պատին վրայ հաստատուած երկու ցիցեր և ամանը իրը առանցք, իր երկու ոտքերուն վրայ կսկսէր դառնալ, միշտ կիսաշրջանակ մը կազմելով և յետ դառնալով դարձեալ, այսպէս բիւրտուր կիսաշրջանակներով կը մաքրէր ամառը՝ արիւնքրախքի մէջ. ամանը տաքին և ձմեռը ցուրտին, որովհետև կըրպակը ամառ ձմեռ բաց էր:

Անպաաճառ իր խածոտ հայրը չէր հուներ զարծին.

— Քառասուն անգամ բռն աղէկ մաքրէ, խելքդ փռ է:

Տօնօն չէր լսեր. վարժուած էր և գիտէր թէ արծաթի պէս ալ եթէ մաքրած ըլլար, հայրը գիտապաթիւն մը կուսնետար ընելու:

Արհեստաւորները իրենց արհեստին վրայ կը ճառեն ուր որ ալ հասնին և ինչ կարգի արհեստ ալ ունենան: Աղբ թափոցն անգամ կը պարծենայ իր արհեստով և կը խօսի աղբանոցի լեցուելու մասին: Քարակորները երբ տուն մը երթան՝ առանց ուշադրութիւն գնելու խօսակցութեան նիւթի մասին՝ խօսքը վարպետութեամբ կը գարծրեն գեանի սալայատակներուն և կըսեն:

— Կաւ վարպետ չէ եգեր շինողը:

Ինչպէս քահանան կը խօսի իր մեռելներուն և պատկներուն վրայօք, կամ վաճառականը իր մեծ մեծ տպապրանքներով, վարժապետը կգրագի գատախարակու-

թեան հարցով և կամ վերջերս մեր մատուրականները խօսքերնին կը վերջացնեն Մարքսի «յաւելուածական արժէքի» թիօրիայով, այսպէս ալ Տօնօն ուր որ երթար և ճաշէր՝ կը բռնէր ամանը, մօտէն լաւ մը կը գիտէր և կըսէր:

— Կլան աղէկ արուած չէ, փարա կաննեն և զործը լաւ չեն ւնի:

Կիրակի օրերը Տօնօն ամիլուած կըլլար շաբաթ իրիկունէ, ֆեսը կաղապարած և իր լայն գօտին, որ մօրը հարսնութեան գօտին էր իրեն համար պահած, կը կապէր և եկեղեցի կերթար կը կանգնէր դատին մէջ՝ շապիկ հագնողներու ճիշտ ետևը և երբեմն ալ կը մատնակցէր երգեցողութեան միայն մուտուքներով. արդէն գալուցին մէջ ալ «քաղաձայն» էր և միայն

վարժապետը միայնակ երգած տա-
սեն ձայն կսոսնէր փնիրաւալով:
Եղսա հօրքորին Բլձր կուգար,
բազկատարած կաղօթէր Աստծոյ
որ իր մէկ հատիկ աղան պահէր
և զինքը հող-գերեզման ընէր,
հայրն ալ երեսուն տարուան ե-
րեսփոխանը՝ միշտ զուրսը, բա-
խրլին վրայ, կըլլար և Տօնօն ամե-
նայն համարձակութեամբ կարող
էր մէյմէկ աչքը գէպի վերնա-
տունը՝ յաւերժահարսերու այդ
կախարդական թառը՝ անկել և աշ-
քին պոչովը նայիլ և սուրբ տա-
ճարին առջև երազել լիքը կուրծ-
քերը, կարապի մարմինները և
մոռնալով եկեղեցին և իր միօրի-
նակ երգեցողութիւնը՝ խելքը կը
թռէր գէպի մերկութիւնները,
բազնիքները, ոստոստուն պտոյտ-
ները և թռչնական ձայները կի-

ներուն... Կրները, որ գէշ, մա-
հացու խորշակի պէս սկսած էին
իրենց ախորժելի, փայփայիչ և
խենթեցնող գոյութիւնը զգացնել
իր մարմնին, հոգիին, սրտին, մըտ-
քին ու ներքին և արտաքին բո-
վանդակ էութեան վրայ:

Կրները, որ իր երազին մէջ կը
թուրուային, կը պարէին, կերպէին,
օրօրելով զինք՝ իրենց կանացի
փրփուրներով, սպիտակ և տաք
մարմնի հազար գծերով, հազար
ալիքներով:

Կրնը ծոփն էր Տօնօի համար,
զառլ ծովը իր աշխարհի ուրիշ
երանութիւնները չըմբռնող մըտ-
քին և հոգիին համար:

Անհասկանալի տարտամութիւն
մը զինքը բռներ կեցեր էր. աչքը
յտնած տեղը կը փակէր կը մնար:
Առաջները երբեք չտեսնուած

պատյաներ կընէր զիմացի սարը, Բանճարլըխի պարաէզները, իրիկունները գործը աւարաւէլէն հաք անմիջապէս տուն կուգար և կելլէր տանիքը, Ֆորլա կը գարնէր, կերթար ու կուգար: Բայց Տօնօն այնքան աննշան էր որ դրացիները չէին նկատած այս գլխավայրութիւնը, բայց հայրը՝ Սահակ աղան, աշխարհը չափած մարդ՝ կը հասկնար ամէն բան:

— Քիթը հոտ է առեր, ցուրփներէն ասդին չիգար, կըսէր շատ անգամ Եղսա հօրքսրիս. խեղճ կիներ ոչխարի պէս կը նայէր, ադուն պօլը պօսը միաքը կը բերէր ու կուրախանար:

— Ժմնած աղայ է, կը մոմաւոր լաջակին տակէն...

Վ.

Տօքթօր Սարգիսը չորս հաս աղջիկ գաւաի ունէր: Երեքը արգէն շատոնց ամուսնուցած փոստաբանի, զեղագործի և փրօֆէսորի հետ՝ գաւաիներու ալ տէր էին: Տօքթօրն ալ արգէն յիսունը անցուկ պատկառելի ծերունի մըն էր և շատ կը գուրդուրար իր վերջին աղջկան՝ Անժէլի վրայ:

Անժէլ աւելի գեղեցիկ էր քան իր տարեց քոյրերը. վերջին պըտուղն էր իր ծնողներուն, անոնց կեանքի բովանդակ արեւն ու քաղցրութիւնը քամած՝ հետը առած զուրս աշխարհ եկած էր: Վերջին գաւաիը շատ գեղեցիկ կըլլայ, այսպէս Անժէլ, իր արևածագին, աչքերուն մէջ կը թրթռացնէր

տեսակ մը աժգոյն, տրտում լոյս, որ ծնողներուն վերջալոյսով համբոյրները, մարող սիրոյ վերջին օրօրները, կեանքի, ուժի և վերջին յոյգերու վերջին սարսուռները կը հայելիացնէր: Թռչկոտութիւն չունէր այս աղջիկը՝ կանգնած իր ծնողներու կեանքի ողջերթի երեւուն սեմին վրայ:

Արեւու շողերը գիտած ատեն մեղմիկ նազանք մը ունէր քնքշօրէն ու շողանման. նայուածքը կարծես երաժշտութիւնն ինքն էր, որ կը թառէր վարդի թուփերուն վրայ, կը խառնուէր գարնանային տարտամ ստուերներուն՝ որոնք ծառերու ճիւղերէն մինչև հողը չը հասած օդին մէջ կը մարին:

Թնի անհոգ շարժում մը գէպի մազերը կարծես երազ մ'ըլլար...

Շրթունքներու գոյնը չէր կա-

րելի որոշել. մարմնուն կարմրութիւն մը որ վարդին չկար, կուհաչին չկար, նուռին չկար:

Մորթի գոյն մը որ հազար ու մէկ դալկացած վարդագոյն ծաղիկներու խառնուրդ մըն էր: Մազերը... կարծես հովեր ըլլային, իր աղւորիկ, կտոր գլխուն շուրջը պտուարող, որմէ կը սփռուէր գոգութիւն, բոյր ու սարսուռ... Ոչ մէկ քարէ կամ մեղի անծանօթ ուրիշ նիւթէ կարելի էր Անժէլի մարմնին ձևն ու գոյնը տալ: Եթէ մարդկային զօրութեան կարելի ըլլար ձիւնի աննման շղարշով մարմնի ձև մը տալ և մէջը կրակ վառել, եթէ կարելի ըլլար մեղի այս երկու զիրար ոչնչացնող նիւթերը շաղել իրարու հետ՝ այն ատեն միայն ձեռք կը բերուէր այս աղջկան մարմնական

զոյութիւնը: Անժէլի մէջ ձիւն ու
կրակ գիրկընդխառնուած էին:
Չայնը քիչ լեցուած աւազանի
մէջ կաթկթող ջուրի կաթիլներուն
երաժշտականութիւնն ունէր, ու-
րուն միջոցաւ հոգին շիթ շիթ
զուրս կը կաթեցնէր, իր սիրով
պարուրուած լեզուն իրարու կը
շաղէր այդ արծաթահունչ շիթե-
րը՝ ստեղծելով իմաստ արտայայ-
տող բառեր:

Վիզը երկար, օձի մէջքի պէս
ոգոբկ և գիւթակահն: Գլուխը կը
պահէր այնպիսի վեհութեան մը
մէջ, որ արուեստի ոչ մէկ կա-
տարելութիւն հասած ըլլայ, և
ուսերը ջերմագին, որ ամառները
թեթիկ շղարշով մը գեփիւռուած
կըլլային, կամ քիչ մը բաց՝ հը-
պաքաւ էր այդ գլխուն, արշալու-
սային այդ տրտում արձանին

պատուանդանը եղած ըլլալուն հա-
մար:

Քալուածքը... Բայց ես անոր
քալուածքը չէի տեսած, մէկ մը
զիմացի Սարի սև քարին վրայ
նստած տեսած էի զինքը և յա-
ճախ իր սենեակի պատուհանը
կամ պատշգամբ որու առջև՝ Խար-
բերդի ամբողջ գաշտը իր վառ-
վուռն հարկոսներով սփռուած
կըլլար:

Տաճկաններով ուսանողներ և
մեծ մեծ վաճառականներու լա-
կոտներ իր շուրջը կը դառնային.
եւ այն տաճն հագիւ 16 տարե-
կան, բայց արդէն ձեռքս սկսած
էր բերնիս համակ, և կնկայ մա-
զերը երեսիս քսուած տաճն չէի
նեղուեր, կը տեսնէի այս բոլորը:

Տօքթօր Սարգիսը քաղաքի ա-
մենէն ազնուապետական շրջանա-

կին կը պատկանէր՝ իր հարստութեան վրայ աւելցնելով նաեւ գիտնական մտաւորականի կրկնակ հանգամանքները, որովհետեւ այն օրերուն տօքթօր քիչ կար և եղածներն Մեզիրէն կը գտնուէին։ Տօքթօր Սարգիսը միակն էր ամբողջ քաղաքին մէջ որուն կը վերադրէին կէս հրաշքներ։ Փառազանով ու ակնոցով մարդ էր և բժշկութիւնը շէր ամեն իրրեւ չաշխուրիւն։ Տօքթօրը միակն էր ամբողջ քաղաքին մէջ որ տունը մուգուէա ունէր իր Անժելին համար, որ ամառնային իրիկունները, ուշ ատեն, երբ դրացիները բոլորը տանիքները մէկտեղուած կըլլային՝ կը լսէին եթերային թրթռումները որ դուրս կուգային բաց պատուհաններէն խառնուելով օդին մէջ, համբուրուելով գի-

շերի ամէն մէկ մասնիկէն հետ, երբեք չով, նորադիւրով կերթային կը կորսուէին՝ տանելով իրենց հետ երիտասարդ հոգիներու ցանկութիւնները, լսին սէրերը։

Կարծես այդ բոլոր թրթռումները Անժելի նրբին, զգայնիկ մասներու հազար անգամ երկաւրած և հազար անգամ մերժուած համբոյրներուն լացն ըլլար...

Անժել հասած էր այն տարիքին, որ ատեն իզական ատինքները եռալ, վրիթիլ, խռովիլ կըսկսին, ուրիշ աշխարհի մը անծանօթ եթերքը կը շրջապատէ գիւրենք, և երբեմն առանց պատճառի, զուարթութեան պահուն անգամ կուլան, կը տրտմին, կը տժգունին...

Անժելի մայրը մասնաւոր հրապարտութիւն մը ունէր տեաներով

տասնեակներով խնկարկուններ իր
շուրջը Անժէլի սիրոյն: Մայրերը
տուանձին հրճուանքով կը խօսին
աղազայի փեսացուներու հետ, և
մայրական դերին միակ քօքէթու-
թիւնը պէտք է նկատել այս: Ես
կը յիշեմ մէկ քանի աղջիկներու
մայրեր որոնք ճեպս ծոցս նուշով
կը լիցնէին, որովհետեւ մայրս պա-
տեհ առիթով իրենց աղջկան աչք
ունենալուն համար խօսք նետած
էր: Անժէլի մայրը, Զարուհի հա-
նրմը, պատիւ կուտար ամէն ա-
նոնց, որոնց մասին լաւ գաղա-
փար ունէր: Անժէլի աղազայ ա-
մուսնին վրայ շատ երազներ ու-
նէր, որովհետեւ ինք արդէն բաղ-
դամամբ տօթթօրէն ճահիլ էր և
փեսաները գրեթէ իրեն տարիքը
կուգային, միայն Անժէլին փեսա-
ցուն էր որ իր աղուն տեղը պի-

տի դնէր, քանի որ աղայ զաւակ
ալ չունէր, հակառակ այնքան
ջերմուկներուն, այնքան սուրբի
մոմերուն: Միայն մէկը չէր: Կա-
յին մէկ քանիներ որոնց վար-
մունքը, առած ուսմունքը, նիստն
ու կացը, մանաւանդ կաթերնին
խոստմնալից էին. ասոնք զի-
շեր ցերեկ տօթթօրին տունէն
չէին ելլէր: Անոնցմէ մին, Ար-
սէնը՝ Եփրատ գոլէճի ուսանող էր
և վերջին տարիին մէջ էր: Տօթ-
թօրը ինքն ալ շատ էր հաւնէր:

— Ուշիմ աղայ է. մեծ ապա-
զայ ունի... Կըսէր տօթթօրը իր
կնկան:

— Իմ աչքս ալ Արսէնն է.
տունն ալ ելլել մարդ չկայ, քո-
րերնին վաղը միւս օր կը գլխեն,
Անժէլիս տնական հոգը թեթև
կըլնի, կը պատասխանէր Զարու-
հի հանրմը:

Ի.

Տօնօն հետգնեալ էր բացւէր և աչքերը չորսն էին: Ասոր անոր հետ կիւրակի օրերը քէֆի կերթար, մէկ քանի գաւաթ ալ յարմար առիթով կը քաշէր և իրեկունք չաթ ալ աչքերով առն կը վերադառնար: Ծնողները չէին հորցնիր առաջուան պէս թէ ուր էիր:

— Ծահիլ տղայ է. հարսի պէս առնը չափտի մնայ մ...

— Ի՛չ քիի չի՛նայ, իմ տէրաս ալ ատ է, կը պատասխանէր Եղսա ճօրքորս:

— Աղէկ, տէ, դու ինձմէ ըլշատ մի մտմտար էնոր վրէ, գլօխս ֆէս կայ. ես գիտիմ էնոր էրթած տեղերը, կը կշտամբէր Սահակ աղան:

Եւ իրապէս Տօնօն խմելիքի կամ թղթախաղի մոլին դարձող տղայ չէր: Բայց հայրը բաւական յաւակնոտ էր չհասկնալու համար տղուն քովուսուած անկիւնները: Տօնօն սկսած էր քաղաքի մեղաւոր թաղը այցելել: Այն թաղը ուր թրքուհիներ երկրային ջիղերը կը շահագործէին: Հայու համար այդ թաղը մտնելը, նոյնիսկ ցօրեկ ատեն, մահուան նախադուռն էր. տարեկան մէկ քանի երիտասարդներ կը կորսուէին և լուր կը շրջէր թէ, այ, այն թաղը գացած էին և ալ չէին վերադարձած: Սուր ու հրացան կը խաղար ամէն օր, մէկն ու մէկը կը սպաննուէր. թուրքերը նոյնիսկ հայու, քրիստոնիայի ծախուող թուրք կիները կը սպաննէին ամենայն պաղարիւնութեամբ և իսլա-

մական խոր գոհունակութեամբ:
 ՉաթալիՅայան, տհա այդ թա-
 ղը...

Տօնօն ամէն շաբաթ իրիկուն
 այդ թաղն էր և կէս գիշերէ ետք
 միայն տուն կը վերադառնար,
 բայց միամիտ ծնողներուն երա-
 զէն անդամ չէր անցներ թէ Տօ-
 նօն հոն եղած կրնար ըլլալ, ո-
 րովհետեւ ողջ տեսնելին արդէն
 փաստացի ապացոյց մըն էր որ
 հոն գտնուած չէր:

—Ո՛վ գիտէ, կերևայ Բանձար-
 լըիւր ք է ֆի են գացեր ընկերնե-
 րու հետ, կրնէր Սահակ աղան և
 կը հանդարտեցնէր Նոսա հօրքորս.
 Թող որ Սահակ աղային համար
 մեծ բաւականութիւն էր տեսնել
 Տօնօն ք է ֆի-ղ է ֆ ք ի տղայ, ո-
 րովհետեւ Տօնօի վերջին մոայլու-
 թիւնները, սերտութիւնները զին-

քնն ալ սկսած էին վախցնել տալ:

Օր մը Սահակ աղան լրջօրէն
 նկատեց որ խանութէն վառարանի
 խողովակներ կը պակսէին: Քա-
 ռասունեմէկ հատ խողովակէն ինր
 չկար հիմակ: Վեր վար ըլլաւ,
 բայց խեղճ մարդը չկրցաւ տեղ ընել:

—Մէկ սօսլա Հաճի Գրիգորեանց,
 չորս խոշոր՝ Սմբատեան դպրոցը,
 երեք հատ տուն տարիք, երկու
 հատ տօքթօրին տան համար, ե-
 ռեսուն երկու հատ պօռու պէտք է
 ունենանք, տեսնեմքէն գատ...

—Մօ, Տօնապետ, քրդի մարդ
 ըսողին Աստուած տունն աւրէ,
 հէր են պօռուները:

—Ըհը՛... Ինչ գիտեն, խարճեր
 ենք:

—Կերևայ դուրս մուրս գացած
 ատենդ խանութը բաց թողուցիր՝
 առին տարին:

— Խանութը բաց չեն թողուցեր:

Միջանկեալ ըսեմ, որ եզակի առաջին դէմք խօսելու պարագային միշտ յոգնակի երրորդ դէմք կը դործածէր, թերեւ թուրքերէնի ազդեցութեան տակ: Փոխանակ ըսելու «խանութը բաց չեմ թողուցած» կըսէր, «խանութը բաց չեն թողուցած»:

Վերջապէս հօր համար մութ մնաց ինը խողովակներու անյայտանալը: Վերջէն հասկեցուեցաւ որ Տօնօն մէկ երկու խողովակ կառնէ, մուրճ մը և քիչ մը երկաթէ թելեր հետը և կերթայ եղեր Զաթալ Խայան, վառարաններու հինցած խողովակները փոխելու պատրուակով՝ կը մտնայ տուն մը և դուրս կուգայ, թողելով խողովակներն ալ հոն իր հոգիին մէկ կտորին հետ:

Առաջները՝ որ միլենոյն ճամբայով տուն կուգար՝ ամենաւարճ ճամբան, խանութէն, Հաճի Արթինենց տանը առջևէն, աղբիւրին վրայով տուն կը հասնէր. հիմա հազար փողոցներով կը մանէր ու կելէր, որովհետեւ աչքն այսինչ աղջիկը կամ այն ինչ հարսը դըպած կըլար:

— Ծօ, Տօնօ, ինչո՞ւ մօտ ճամբան ձգեր, ատ ճամբաներն ես բռնեմ. հարցուց անգամ մը իր ընկերներէն մէկը, հոն նշմարելով զայն:

— Ըհը՛... սրտեղ հարսնուկ մը կայ, լուսու կտոր է...

Այս ժամանակն էր որ տօբթօրը Ս. Կարապետի թաղէն փոխադրուեցաւ Ս. Յակոբ թաղը՝ ճիշտ

հօրքերանց տան զիմացի հոյակապ տունը։ Այս փոխադրութիւնն այնքան նորութիւն չըբերաւ փոխադրողներու՝ որքան Տօնօին վրայ։

Եղսա հօրքորս գիշեր ցորեկ կը մտածէր Տօնօն զլիւելու մասին։ Հազար տեղ խօսք կը նետէր, բարի կամ չար տրամադրութիւններ շօշափելու համար և ամենէն աչքի զարնողը իր պապուն տունը տեսած, կորսնցուցած կնոջ հպարտութիւնն էր։ Տօքթօրին աղջիկը եկաւ աւելնալու այս բոլորին վերայ. մարդու բան չէր ըսած, ըսելու չհամարձակելով. բայց շատ անգամ ինքնիրեն հարց կուտար, ժխտական պատասխան կստանար և զայրանալով ինքնիրեն դէմ կը պատասխանէր.

— Ի՞նչ է եղեր աղաս, պօլը պօլը տեղը, օսկի պիլեգիկը ձեռ-

քը, ոտքս թող պագնեն ու տան։ Եւ կիրակի բարի առտու մը երբ Զարուհի հանրմին հետ, Տօնօն ալ առջիւր ձգած, տուն կը վերադառնար Եղսա հօրքորս՝ ըսած էր.

— Ամէն Անժէլը տեսնելուս հաւաստ կուգայ...

— Բարի պտուղի հանդիպի, վայ. Լէ. շնորքով աղջիկ է. անշնորք մօր՝ շնորքով գաւակ... աւելցուցած էր Զարուհի հանրմ համեստութեամբ։

— Իմ սղաքս բոլորը կորսնցուցի, մէկ հատիկիս համար շատ բան եմ դրեր միտքս, կը շարունակէր Եղսա հօրքորս, որ ատեն Տօնօին աչքերը գետինը յառած, բայց ականջներու ուրները յետ դարձած ու անկուած կըլլային, լսելու համար իր մարմինը փուշ փուշ ընող մօրը խօսքերը։

—Աստուած տայ որ միատեղ
վայլենք, Զարուհի հանրմ:

—Նամէթ, եղսա խաթուն, Աս-
տուծոյ կամբը...

Ու տուն կը հասնէին, մին ե-
րաղելով, միւսը ծիծաղելով, իսկ
երրորդը, այն մէկը, Տօնօն, կը
թռէր, կը սաւառնէր վեր, բար-
ձու՝ քները երանութեան, աչքերու
խոշոր խոշոր գունդերը կը դար-
ձնէր չորս կողմերը, կը տեսնէր
հինցած պատերը, կարմիր կտաւէ
բարձի երեսները, մօրը եազմային,
հօրը քթախոտին, իր ձեռքերուն
և քթի կուրծքին վրայ ձգած շու-
քին. յանկարծ կիյնար վար և մէ-
կէնիմէկ կզգար որ երազի մէջ է:

Ե.

Տօնօն հեաղհեաղ տունը փակ-
ուաւ մնաց: Դուրս չէր ելլեր, ոչ
ալ եկեղեցի կերթար, աւելի կը
փափաքէր տունը մինակ մնալ:
Առանձին սենեակ չունենալուն
համար ալ շատ կը նեղուէր: Այն
սենեակը ուր ծնողներն ու ինք
կը բնակէին շատ յարմար էր նա-
յելու սօքթօրենց տանը պատու-
հանին կամ պատշգամի հիւնալի,
շաժուն արձանը—Անժէլը: Տօնօն
սէր էր ձգեր Անժէլին և այդ
մրոտ տան մէջ մեր հասկացողու-
թիւններէն, երեսկայութիւններէն
դուրս դղեակներ էր շիներ և այդ
դղեակներուն վրայ կանգնած՝ կու-
զէր թռիլ դիմացը, Տօքթօրենց
տունը: Մոռցաւ մեղքի խաղերը,
ուրիշին հարսներն ու աղջիկները,

կօշիկին ներկը չլեց, նոր շալվար չինել տուաւ, այս անգամ փոխելով ծոպն ալ, և պատուհանին առջևէն ասդին չէր գար. իրիկուան դէմ կելլէր տանիքը, հպարտ հրպարտ և ծանր ծանր քայլերով կերթար ու կուգար, երբեմն աչքերը դարձնելով դէմը, հագալով բարձր բարձր:

Անժէն ալ պատշգամէն անդին չէր երթար, հոն՝ դիմացի կապոյտ կապոյտ սարերուն ետին արեւ կոսկեփայլէր, կը դալկանար ու կը մարէր: Անժէլ կուգէր արևու վերջին լուսթեան հանդիսատեսն ըլլալ, ծծել հատնող վերջին նշոյլները՝ սրտնք իրեն հասնելէ ետք կը խառնուէին իր հետ, խորատուզուելով իր մէջ, նոյնանալով իր հետ: Տօնօն չէր տեսներ այդ հսկայական հանդիսաւորութիւնը,

չէր ցնցուեր վերջալոյսի այդ խորհրդաւոր լուսթեանէն և իր փխ փխ հազը կը շարունակէր, խանգարելով վայրկեանին վեհութիւնը: Եթէ ուշադրութիւն ընէր, պիտի տեսնէր թէ Անժէլը միայն վերջալոյսաւոր արեւին հետ կրնար նոյնանալ, շաղուիլ, գրկուիլ, գրգռուիլ, փայփայտուիլ անկէ. թէ ինք պէտք էր երթար մինչև Արեւ և Արեւէն անգամ մըն ալ յետ վերադառնալ իր հանապարհին Անժէլին հանդիպելու համար, բայց Տօնօն կը կարծէր թէ ինք շատ մօտ էր Անժէլին—իրենց տունէն՝ այ, հոն դիմացը, հազիւ 50 քայլ հեռաւորութեան վրայ:

Կը մթնէր. ընթրիք ընելու համար Եղսա հօրքորս կը պօռար.

—Տօնապետ, օղուլ, վար էկօ, հացը պատրաստ է:

Տօնօն քինթ փինչ ընելով վար կուգար. հայրը արգէն օղին բմնացած էր և աչքերը բաւականին կարմրած:

— Զիպի՞ կայ, զրոթ զրոթ վեր կելլաս, էս ըլ քու պապդ իմ, էշ չիմ ան, քիչ մըլ էկօ, իմ քովս նստիր:

— Ի՞նչ ջքիդ լմնցուցեր ես:

— Վերը ինչ կընես:

— Օ՛ճօղ կառնեն, կը պատասխանէր Տօնօն իր սովորական եղակի առաջին դէմքը վերածելով յոգնակի երրորդ դէմքի:

Իրիկուն մը ընթերթը ընելէն և դիմով զինի քաշելէն ետք, Սահակ աղան ուղեց դուրս ելլալ:

— Կնիկ, շատունց է Հաճի Գիրգորենց չենք գացեր. էկօ, էրթանք էս իրիկուն:

— Էս իրիկուն շատ էս խմեր, տունդ նստիր, յարեց իր կինը:

— Սեռուս սեռուս մի խօսար, կնիկ. բանդ նայիր, իմ քնկարես է՛:

Ու գացին: Տօնօն՝ չուգեց ընկերանալ, ծնողները կարծեցին որ Հաճի Սլմասին՝ Հաճի Գրիգորին կինը, ժմնած աղջիկ ունենալուն համար՝ տղանին սաղաւ կընէ, և ձայն ձուն չը հանեցին, իրենք ելան գացին, թողելով Տօնօն մութին և մենակութեան չար տրամադրութիւններուն:

Տօնօն նստաւ պատուհանը՝ դիտելով անընդհատ զլմացի կախարդական լուսամուտը, ուրկէ ներս կը վառէր առիքէն կախուած մեծ լամպը, սենեակին տալով այնպիսի վառվառութիւն մը որ կարծես ցորեկի բեկոր մը ըլլար սենեակին այդ հրաշալի ամբողջութիւնը մոռցուած մութին մէջ:

Տաք էր օդը, Անժէլի սենեակին
այդ մեծ լամպն աւելի էր տաք-
ցնէր սենեակին պզտիկ մթնո-
լորտը, թէև պատուհանը բաց էր:
Անժէլ երկարեցաւ կապոյտ թա-
ւիշէ բազկաթոռին վրայ, յետոյ
կանգնեցաւ, մագերը քակեց, թոյ
թոյլ ձգեց իր ուսերուն վրայ, հա-
նեց վրայի փօխան որուն տակը
հազիւ իր եռացող ծիծիկները
պարտկող նուրբ վարդագոյն շա-
պիկ մը կար որ կանակէն մինչև
կուրծքը իրարու հետ կը կապուէր
ուսերու վրայէն նեղ շղարշով մը:
Մագերը իջան և ծածկեցին ուսե-
րու փափուկ գծերը և թևերը,
բայց մագերու բացուածքներէն
երբեմն կերևար իր սպիտակ մար-
մինը այնպէս ինչպէս լուսինը կե-
րևայ ծառի ճիւղերու բացուածք-
ներէն: Հայելիին դէմ եկաւ կանգ-

նեցաւ: Այդ ատեն Տօնօն կը տես-
նէր զինք կողմնակի: Անժէլի ձեռք
շղպած ծիծիկները այդ դիրքին մէջ
աւելի ակներև կը դառնային՝ պը-
տուկները դէպի վեր կը նայէին և
չէին կախուած դարմար... Նոյն
խակ վարդին թերթը, արև չտեսած
մանուշակը, ինքը՝ վերջալուսող
արևին նուազած ճառագայթը ա-
ւելի գեղեցիկ չէր: Տօնօն իր խո-
շոր խոշոր աչքերը բացած՝ կը նա-
յէր այդ չեմ գիտեր ինչ տեսա-
րանին, բայց կարելի չէր նշմարել
իր դէմքի կծկումները, իր մարմ-
նի տեսակ տեսակի խանդարում-
ները:

Բայց շատ երկար չտևեց այս
տեսիլքը: Անժէլ դնաց դէպի սենե-
ակին անկիւնը ուր գետնեղում
էր իր սպիտակ շղարշներով պար-
զարուած անկողինը, որուն մէկ

անշուք անկիւնը Տօնօյի հոգին
այդ պահուն եկած կծկուած էր
դողալով դողդղալով. բացաւ վեր-
մակին մէկ ծայրը, մագերը ետ
ետ հրեց, կտորաուեցաւ, քակեց
իր հոտաւէտ միսօյին կոճակները,
կամաց կամաց վար իջեցուց կար-
ծեա թուելով, դուրս գալով մէջէն,
կամացուկ մը ծռեցաւ առաւ մի-
ոտն, տարաւ կոխեց պատէն ու
յետ եկաւ: Տօնօն շունչը բռնած
ու կծկուած էր պատուանին մէջ:
Անժէլի բումբերուն կտորութիւնը,
մէջքին խենթեցնող ծայրերը, ա
մէն մէկ շարժումը, որ անըջային
ըլլալէ աւելի ուրիշ բան մըն էին,
Տօնօյն տալին սրտի այնպիսի
բաբախում մը և մարմնի այնպիսի
գրգռում մը որ չկրցաւ նշմարե-
թէ ճրագը ինչպէս մարեցաւ և
Անժէլ ինչպէս գրկեց իր սիրուն,

ճերմակ բարձիկները ու քնացաւ:
Տօնօի ձեռքերը ուղեցին վանդա-
կէն դուրս թռած իր հոգին յետ
կանչել ցնցելով իր մարմնին ամէն
մէկ մասնիկը: Շատ ուշ առեւն
ինքզինքին եկաւ և մեծ, շատ մեծ
հոգեկան երկիւղով մը աչքերը
դարձան դիմացի պատուհանը, որ
մութ էր և ոչինչ կերեւէր. սոռ-
կաց դիմացի սենեակին մէջ թե-
ւատարած նստող խաղաղութենէն:
Ճրագ չվառեց, խաբխախելով փը-
ռեց իր անկողինը ու պառկեցաւ.
ուշ առեւն հագիւ կրցաւ իր աչ-
քերը փակել, երազելով Անժէլի
սուրբերը որ կը մօտենային իրեն
և իր սրտին վրայ կը կոխտէին:
Այս բոպէները յաճախակի կրկ-
նուեցան և մութ իրիկունները
շատ կը նպաստէին Տօնօի մարմ-
նական ջղաձգութիւններու մակրն-
թացութեան և տեղատուութեան:

Տօնօն հեազհետէ կը տփռունէր, աչքերուն տակը կամարածն կը սննար, քիթը կը կապուտնար, ամէն բանէ կը սրանեղէր, առանձին մնալու փափաքը բանի կերթար կաճէր, խանութի դերժերուն հոգ չէր տաներ, երբեմն երբեմն կաներիութանար խանութին կամ տանը անկիւնները: Ծնողները ախքան ալ միտմիտ չէին չհասկընալու աղուն հոգեկան լուռ տանջանքները և դառն կացութիւնը:

— Այ մարդ, բարկութենէն կ'ըսէր եղսա հօրքորս, աղուդ վրայ օր մը օրանց կը մտմտան, ընկեր էս լուսինիդ տեսնէն, գունը ճահիլ եղեր էս, կը հասկնամ:

Երնէ սհրսիւ սհրսիւ կը վազը-

առս, էս պիտի կարգեմ էտ տղան:

— Հը՛, էտպէս ըսէ՛, բերանդ քնծօր նուշ ու շէքէր է:

Անկէց վերջ Տօնօի ծնողներուն միտքն ու հոգին դարձաւ իրենց աղու ամուսնութեան մասին:

— Այմասին աղջիկը ինտո՞ր է, հարց կուտար հօրքորս:

— Թնդ, Աստուածդ սիրես, տունս տէվէ՛ պիտ բերիմ, կը յարէր Սահակ աղան:

— Տէ՛, գուն ըսէ՛:

— Իմ աչքս Անկիւնճուկէնց Աղաւնին է:

Էնոր լկտի քորը միտքդ չէ՛, Հաճի Ակոբին տունը աւրեց, հիմնատակ էրեց, մտցիր օր էրթայ:

— Տէ՛, գուն ըսէ՛, այս անգամ, հարց կուտար Սահակ աղան:

— Տօթթօրին աղջիկը պիտի ըսեմ ամմա...

— Կնիկ, ցնդե՛ր էս դուն, մէկ մը զէմդ նայիր, մէկ մը հոս, ուր կը մնայ...

Հօրքորս կը լռէր, եազման աւելի կը քաշէր բերնին մօտ, չհամարձակելով անգամ մըն ալ բերանը բանալ:

— Մնցած օրուան ըսածիս վրայ ըլ խօսք չես կրնար դներ ա:

— Էս էնոր հաճութունս կուտամ, պատասխանեց հօրքորս:

Մնցեալ օրուան ըսածը Հաճի Տուտուլին աղջիկն էր որ կարող էր քիչ մըն ալ փուլով ներս դալ:

Թորոս էֆէնտին Հաճի Տուտուլին ամենամօտիկ բարեկամն էր, որուն հետ կապուած էր առեւտրական կապերով: Իրիկուն մը երկուքը միասին ելան գացին Թորոսի տունը, Սահակ ազան գօտիին փաթը դնելով շիշ մը կիւ-

ռուի: Հոն արտայայտուեցան, մտքերնին և փափաքնին յայտնեցին: Թորոս էֆէնտին միւս օրը գնաց Հաճի Տուտուլին մօտը և հազար ու մէկ զարձուածքներով խօսքը բացաւ ու ըսաւ: Կարծես նախազուշակելով ժխտական պատասխանը աւելցուց.

— Սմէն ինչ ձեր զիանալիք բանն է, Հաճի Տուտուլ, իմ գործս միայն միջնորդութիւն մըն է, ես երբէք պատասխանատու չեմ ըլլար ետքի գալածներուն, աղջիկը ձերը, կամքը ձերը:

Հաճի Տուտուլն չյարգեց սովորական ժխտական պատասխանի ձեւը՝ ըսելով, «աղջիկը քահա պըգտիկ է, թող տարիքը առնէ, էնոր խօսքը մեծ հօրը բովը կը հասնի», կամ, «հիմակուհիմա աղջիկս կարգելու չեմ դրեր, էս ըլ մինակ էմ,

օգնող մը չունիմ, հըլէ թող Մին-
բանս ժմնի՝ ան կարգեմ, տունը
հարսնուկ մը ունենամ՝ վերջը Ար-
մենուհիս կարգեմ», այլ շխտէ շի-
տակ պատասխանեց,

—Աղէկ է, աղէկ է, Թորոս է-
ֆէնտի, հօրը մօրը կաթին խօսք
չունինք, բայց տղան քիչ մը շատ
կովորօ է:

Քանի մը օր ետք Օվանէս է-
ֆէնտին լսելով խնդիրը՝ զնաց ուղ-
ղակի Սահակ աղային մօտ և մեղ-
դ էջ որ իրեն չէր յայտնուած
Համէ Տուտուին աղջիկը ուզելու
ուսեցին:

—Սահակ աղա, նախագոն մարդ
պէտք է, Թորոս էֆէնտին երկու
խօսք բաժնէ, վեյսեխտ, ես կեր-
թամ ծուար կը դուրեմ:

Օվանէս էֆէնտին ինք զնաց և
ալ անգամ մըն ալ Սահակ աղային

քով չեկաւ իր երթալու արդիւնքը
իմացնելու, բայց քանի մը օր ետ-
իւր կնիկան հարցապնդումին վրայ
բաժնէր որ «իրեն ըլ բերանը
վար տուին»:

Եւ այսպէս, հասած տեղը բե-
րան նետեցին և տակէն բուրդ
խածին: Տօնօն կը լսէր թէն իր
ծնողներու կերած ապտակները
իրեն բարձր երկուք ընելու հա-
մար, բայց երբէք վրան չէր առ-
ներ, ընդհակառակը ներքնապէս
ուրախ կըլլար որ իրեն համար
աղջիկ չեն տար, կարծելով թէ
վերջը վերջը խնդիրը պիտի զար-
յանգէր տօքթօրին աղջկան վրայ:
Մայրս ուղեց հօրքորի մէկ հա-
տիկին համար Մեղիբէի մէջ աղ-
ջիկան մը տեղը ընել, բայց ով
որ իր սրտին կալաւ, չհամարձա-
կեցաւ իրթալ ուզելու, ոչ թէ ա-

նոր համար որ տղան չպիտի հա-
նէին, որովհետեւ մայրս մեծ հա-
ւատք ունէր Տօնապետի շնորքով,
քեմի տղայ ըլլալուն՝ այլ կարծե-
լով թէ վերի քաղաքը աղջիկ չեն
տար:

* *

Օր մը Տօնօն տուն գալած ա-
տեն տեսաւ Անժէլը կանգնած
զրան շէմքին, ֆէոր շտիկեց և ծանր
քայլերով տուն պիտի մտնէր, երբ
յսեց Անժէլի ձայնը որ կը պօ-
ւար:

— Տղայ, տղայ:

Տօնօն Անժէլի ձայնը լսելուն
պէս պաղարիւնութեամբ աչքերու
գունտերը դարձուց դէպի Անժէլը
և տեսաւ որ աղջիկը ձեռքով զին-
քը կը կանչէր. շփոթուեցաւ, կար-
մրեցաւ, հագաց՝ խռչափողը մաք-
րելու համար և զնաց մօտը:

— Մա թուղթը շուկան հայրի-
կիս կը տանին:

Ձայն չկրցաւ հանել, ծովու չափ
մեծ փափաք մը ունէր հետը խօ-
սելու, բայց չհամարձակեցաւ և
կամաց մը, դողալով ձեռքը երկա-
րեց և առաւ թուղթը, դարձեալ
հագաց ու զնաց շուկան: Ծանա-
պարհին յիսուն անգամ թուղթը
համբուրեց, մաքին մէջ խորհելով
և անընդհատ կրկնելով «եփաւ,
եփաւ»:

Տօնօն կը կարծէր որ աղջիկը
իրեն կը մօտենար և այդ արդէն
առաջին շայն էր: Հոս վազեց,
հոն վազեց, գտաւ տօքթօրը, ալ-
ւաւ թուղթը ու վերադարձաւ:
Ժամերով սպասեց պատուհանը,
բայց չկրցաւ տեսնել Անժէլը: Ար-
սէնին հետ Զօրի Ծամբան պտոյ-
տի էին գացած:

Յուրտերը կը մօտենային: Տօթ-
թօրը լուր տուած էր Սահակ ա-
ղային տանը վառարանները դնե-
լու:

— Տօնապետ, տօթթօրենց տունը
գնա, սօղաւները խումիւ ըրէ:

Տօնօն մօրճը, մկրատը և եր-
կաթ թելեր տուա ու գնաց իր
սէրը արտայայտելու:

Հիւրասենեակը և տօթթօրին
նշատենեակը կարգադրեց և կար-
գը եկաւ Մնժէլի սենեակին: Տօ-
նօն եռօտանին շալկեց և գնաց
Անժէլի սենեակը. Մնժէլ թիկնա-
թօրին վրայ երկարած գիւրք կը
կարգար:

Տօնօն եռօտանին վար իջեցուց
և «ըհր» մը ըրաւ ու կանգնեցաւ
սենեակին մէջտեղը:

— Հա, վառարանը պիտի դնէք,
խնդրեմ, սկսեցէք, իրապէս վա-

ռարանի տեսքը անգամ անուշ
կուգայ հիմակ:

— Տախ պաղերը նոր պիտի գան,
ի՛նչ եղաւ, պատասխանեց Տօնօն,
հասկցնելու համար թէ ինք ցուր-
տին կընար զիմանալ:

— Յուրտ է, ցուրտ, աւելցուց
Անժէլը և գնաց միւս սենեակը:

Տօնօն եռօտանին ձեռքը՝ փայ-
տացած ֆուսք պահ մը սենեակին
մէջտեղը, դարձաւ նայեցաւ դուռը
և յետոյ սկսաւ գործի:

Բաւական առաջ գացած էր-
վերջին երկաթ թելը առիթին ամ-
բացնելու պարագային: Անժէլը
ներս մտաւ: Սենեակի դռան բաց-
ուածքին հետ իր ամբողջ մարմի-
նովը տաք ջուր մը մաղուեցաւ և
յետոյ պաղ ջուր մը և այսպէս
շարունակաբար, բայց երբէք չի
կրցաւ իր պաղարիւն և քնակաւուն

փրճակը գտնել: Անժէլը հեռա-
 քրքրուեցաւ տեսնելու թէ Տօնօն
 եռոտանիին վրայ կանգնած ինչ-
 պէս երկաթ թելը վառարանի խո-
 դովակներուն ամրացնելէ ետք
 անգամ մըն ալ կուգէր սենեակի
 առիքին ամրացնել: Անժէլ իր խե-
 լայնդիչ վիզը վեր երկարած, մա-
 զերու փունջը թափած ետին՝ վեր
 կը դիտէր, երբ Տօնօի աչքերը
 հանդիպեցան իրեն. վերէն, եռո-
 տանիին վրայէն Տօնօն յարմարու-
 թիւն ունէր դիտելու անոր կէս
 րաց կուրծքը և Անժէլի թարմ
 ծծիկները: Տօնօի աչքերը խորա-
 սուզուեցան այդ լուսաւոր տն-
 դունդին մէջ՝ կորմնցուց իր հա-
 ւասարակշռութիւնը եռոտանիին
 վրայ և սարսափելի աղմուկով
 վար գլորեցաւ տասը ոտք բարձ-
 րութեան վրայ:

Անժէլ թռչունի սուր ճիչ մը
 արձակեց, վազեց դուրս մայրիկը
 կանչելու. մայրը եկաւ և տեսաւ
 Տօնօն նուաղած, ճակատէն արիւ-
 նը կը վազէր: Չարուհի հանրմ
 հրամայեց Անժէլին ափ մը ծխա-
 խոտ բերել ներսէն վէրքը կա-
 պելու և արիւնը դադրեցնելու հա-
 մար: Մայրը ծխախոտը դրաւ
 վէրքին վրայ և Անժէլ գորովով
 լեցուն քրոջ պէս, ճերմակ թաշ-
 կինակով կապեց գլուխը, վազեց
 թաց լաթ մը բերաւ ու սրբեց երե-
 սի արիւնը: Տօնօն երբ աչքերը
 բացաւ անհուն, անիմանալի հեշ-
 տութեան մը մէջ՝ զգաց ինքզին-
 քը, աչքերը զարձուց խեղճուկ-
 խեղճուկ և նայեցաւ Անժէլին.
 բոյր մը քթին կպաւ, բոյր մը որ
 կիները ունին և միայն տղամար-
 դիկ կանոնէն: Իր կեանքին ամենէն
 երջանիկ ըսպէն էր այդ, կարծես

զաղջ և հոտաւէա ջուրի մը մէջ
կը լողար: Ոտքի կանգնեցաւ, ու-
գեց անգամ մըն ալ եռոտանիին
վրայ բարձրանալ գործը աւար-
տելու համար, իբր թէ բան մը
պատահած չէր, բայց Անժէլը և
մայրը չուզեցին:

— Գնա՛ տուն, հանգստացիր,
պարոն, խնդրեց աղջիկը:

— Գնա՛, գնա՛, ֆուցածը մեր
ժառան ալ կրայ ընել, աւելցուց
Զարուհի հանրմ:

Տօնօն գլուխը կապուած՝ իջաւ
վար և գնաց տուն:

Հօրքորս խելքէն պիտի ելլէր,
գրկեց իր Տօնապետը ու համբու-
րեց:

— Չեոքը չորնայ, ո՞վ գարկաւ:

— Բան չիկայ, կանցնի:

— Ի՞նչ եղաւ, ո՞ր շան փախը-
տութիւն ձեռք բարձրացուց վրագ:

— Ոչանալէն վար ինկան:

Հօրքորս մեղադրեց եռոտանին

Ղինոյը և Տօնօին տուողը՝ գործա-
ծելու համար. հայրը իրիկունը
տուն դալուն՝ ան ալ անշունչ ա-
ւարկային վզին փաթեց յան-
ցանքը. բոլորն ալ, բոլորն ալ
փայտը դատապարտեցին. միայն
Տօնօն էր որ պատճառը գիտէր:

Իրիկունը տօթթօրը եկաւ Տօնօն
տեսնելու. բացաւ վերքը, լուաց,
մեհիկեմ դրաւ վրան և ցաւակցելով
գնաց տուն:

b.

Բացի Զարուհի հանրմէն ոչ ոք զիտէր թէ Արսէնի և Անժէլի մտերմութիւնները հետզհետէ կը խորունկնային:

Տօնօն աղտոտ նախանձով մը կը հետեւէր Արսէնի և Անժէլի ջուրի ճամբայի պտոյաներուն, խորապէս կը հասկնար թէ իր կառուցած բոլոր գլեակները կը փլէին և ինք կանգնած էր միայն խեղճ ու կրակ աւերակներու վրայ:

Ամապերջի քննութիւններէն ետք շրջանաւարտից հանդէսը տեղի պիտի ունենար: Արսէն այդ տարուան փայլուն շրջանաւարտներէն էր: Թէև աղքատի զաւակ, ինքն ալ աղքատ ուսանող, առանց հօրմօր, բայց թէ աօքթօրը և թէ Զարուհի հանրմ համաձայնեցան

Անժէլը նշանել հանդէսներէն մէկ քանի օր յետոյ: Ամէն ինչ վերջացած էր, մօտաւոր բարեկամներ և Արսէնին ու Անժէլին մօտիկ մտերիմներ և մտերմուհիներ զիտէին, բայց դուրսերը չէին խօսեր:

Հանդէսի օրը Արսէնը ամենէն աչքի զարնող երիտասարդը հանգիստացաւ, ուսուցչապետներու ներբողներու արժանի, մրցանակներ տրուեցան իրեն և աօքթօրը ծաղիկներու փառահեղ փունջ մը նուիրեց: Հանդէսին մէջ բոլորն սկսան խօսիլ Արսէնի աօքթօրին փեսան ըլլալու հաւանականութիւններուն վրայօք:

Տօնօն այդ օրը ամբողջ, խանութին մէջ, պատին վրայ հաստատուած երկու ցիցերը չթողուց, անընդհատ դարձաւ իր երկու ոտքերուն վրայ և յիսունէ աւելի

պղնձէ ամանները մարբեց, յուլիսի սարսափելի տաքին, արիւն քրրտինքներու մէջ:

Գիշերը, Տօնօն Անժէլը երազը տեսաւ որ տրաուժ տխուր ելաւ առնէն և վիզը կախ զէպի գարվար քալեց: Արթնցաւ, աչքերը տնկեց զէպի պատուհանը և երեւակայեց այդ թևատարած անգորբութեան մէջ Անժէլի սենեակը, եռօտանին, թաց լաթը որ իր կոշտ երեսներուն վրայ պտացուց Անժէլի փափուկ, ծծվառուն մատները, զէմը բերաւ բարձիկները, այդ թարմադեղ աղջկան գլուխը, մարմինը ամփոփուած սպիտակ փորկաժառանին մէջ, կրքերը ոտքի ելան... Նորէն քնացաւ: Գիշերն ամբողջ զառանցեց, բայց մարդ չիմացաւ: Սահակ աղան առջի իրիկուընէ գինովցած պառկած էր, հօրքորս ալ, ցորեկ ատեն արդէն

նստած տեղը կը քնանար և երազ կը տեսնէր, ցորեկն ալ տնական աշխատանքէն բերանը բաց մնացած էր. չիմացաւ իր Տօնապետին չարչարանքները և ստանց արցունքի կաթիլներու լացն ու կոծը գիշերի մութ մութ ծալքերուն մէջ:

Ը.

Քանի մը օր ետք բազմաթիւ հիւրեր հաւաքուած էին տօքթօրին տունը Անժէլի նշանտուքի համար:

Սահակ աղան և իր կինը երան դուրս գացին ուրիշ աղջիկ մը ու գելու Տօնօին համար, այս անգամ անձամբ: Տօնօն մնաց տունը, մութին մէջ: Խորհեցաւ, երկար չարչարուեցաւ, սենեակին մէջ գնաց ու եկաւ՝ չկրցաւ իր աչքին առջևէն հեռացնել Արսէնի գէմքը որ օձի կերպարանքով կուգար, կը գամուէր իր առջև: Սիրտը փլեցաւ, բայց չկրցաւ լալ, ջիգերը պրկուեցան, գիմացի երաժշտութեան ձայնը, որ Անժէլի հոգիէն դուրս կը հոսէր՝ իր հոգիին մէջ

գոյութիւն ունեցող ամենամեծ բանին յուղարկաւորութեան երգն էր: Նոյնիսկ կամովին ձգնեցաւ արտասուել, գէթ մի քանի կաթիլ դուրս բերել իր կարմրած և դուրս ինկած աչքերէն՝ բայց անօգուտ եղաւ, սրտին վրայ ծանրութիւն մը զգաց, շուրջը տիրեց այնպիսի լուռութիւն մը որ նոյնինքն սարսափն էր: Կոկորդը սկսաւ իր բրնականոն շնչառութեան արգելք հանգիստնալ, անօրինակ հեք մը, սրտի բաբախում մը, թևերու և սրունքներու աղամայ շարժումները ձգեցին զինք սենեակի տախտակամածին վրայ և կորանցուց ինքզինքը:

Շատ ուշատեն ծնողները տուն վերադարձան, ճրագը վառեցին և տեսան Տօնօն առանց անկողնի և առանց լաթերը հանելու գիտիլ

պէս ինկած գեանին վրայ: Հօր-
քորս վազեց, գլուխը գրկեց և ա-
ռաւ ծունկերուն վրայ:

— Տօնապետ, Տօնապետ:

Չայն չիկար:

— Քոռնայի, հոգիս, քոռնայի.
նվ գիտէ, մութին մէջ ի՞նչ ոգի-
ներ են հանդիպեք եամբուխ, այ
մարդ, ի՞նչ ես կայներ, քիչ մը
ջուր տուր. չոճուխիս չարքերն են
պատահեր:

— Ի՞նչ չարքեր, սեռեմ կնիկ,
խմած է, խմած:

Բայց մօր նախազգացումը զինք
չէր կրնար խաբել. չարքեր էին
հանդիպեր, մութ ոգիներ եկած,
անոր ուսերուն վրայ էին թառեր
և կոկորդը կը սեղմէին: Այն ո-
գին, այդ չարքը նոյնինքն իր
սէրն էր, իր տափակ հոգուն մէջ
խորացած, արմատ կապած հսկայ

ծառն էր որ աճաւոր մըրկէ մը
խորտակուած էր, շրջելով իր հետ
Տօնօն ալ, ինչպէս արմատախիլ
եղած ծառին հետ դուրս կուգան
արմատի տարածութեան մէջ գըտ-
նուած հոգն ու քարերը:

Հայրն ու մայրը սառ ջուրով
լուացին գլուխը: Հետզհետէ Տօնօն
աչքերը բացաւ, որոնցմէ դուրս
եկած արտայայտութիւններէն,
թրթռումներէն մայրն անգամ
քաշուեցաւ ու վախցաւ: Չկրցաւ
խօսիլ: Աչքերը իրար կը շարժէին.
հօրքորս անկողինը փռեց, պառ-
կեցուց տեղը, երկու գլուխ աւե-
տարան կարդաց վրան, որ ատեն
Տօնօն կը հեար, վեր վեր կը ցատ-
կէր, անհասկանալի բառեր կար-
տասանէր, բռունցքները կը սեղ-
մէր ու կը թռչնար: Հօրքորս
գլխուն քով գլուխը դրաւ ու քնա-
ցաւ:

Առաւել, Տօնօն աշքերը կը խո-
րոտէր, պաղած պաղած չորս
կողմերը կը նայէր, մէկ կողմը
բնաւ չէր շարժեր և բերանն էր
ծոներ: Աշքերը արագ արագ կը
խաղային, դէմքի ամէն մէկ մասը
տարօրինակ ծամածռութիւններ էր
ստացեր. կարծես բերնին աջ մասը
բարկացած, քէն ըրած ըլլար ձախ
մասին հետ և ուզէր բոլորովին
բաժանուիլ, փախչիլ անկէ և քի-
թը, խոշոր ու բարձարուտ, կրցած
էր իր հաստատ տիրակառութիւնը
պահել՝ և կարծես սրանեղած,
բարձրէն կը դիտէր բերանին կի-
սամասերու այդ անախորժ անհա-
մաձայնութեանը, բայց թէ քթին
աջ կողմը, բերանի բաժանուիլ
ուզող մասին հակառակ ուղղու-
թեամբ շարժումներ կընէր, իբր
թէ ըսել ուզէր ըմբոստացող բն-

բանի կիսամասին՝ «Ասդին եկնր,
ասդին»:

Սահակ աղան ուզեց տօքթօրը
կանչել, բայց ոչ Տօնօն համաձայ-
նեցաւ և ոչ ալ իր կինը: Իրիկու-
նը կանուխ ժամ գնաց, Տէր Զձօն
սունը հրաւիրեց Նաբեկ և Սաղ-
մոս կարգալու իր մէկ հատիկին
վրայ: Տէրտէրը կարգաց մէկի
տեղ, մէկ քանի գլուխներ. աղօ-
թեց, աւետարանը համբո-րեղ
տուաւ և Տօնօն մեծ հաւատքով և
ջերմեռանդութեամբ համբուրեց
Ս. Խաչը, որովհետև բանը բանէն
անցեր էր և թքած ատեն կզակի
աջ կողմէն վար կիխար թուքը:
Տէրտէրը խորհուրդ տուաւ որ ոտ-
քի վրայ կայնի չկայնի Ս. Մամաս
տանէն Տօնօն, եօթը մօմ վառեն
Ս. Տաճարին առջև և մատաղ կըտ-
րեն: Սահակ աղան ալ համոզուե-

ցաւ որ Տօնօն այն գիշերը խմած
չէր և չար ոգիներն էին պատա-
հեր:

Մայրս լսելով Տօնապետի հի-
ւանդութիւնը՝ ինձ զրկեց քաղաք,
տեղեկութիւն ստանալու համար:
Երբ մինակ մնացինք երկուքս իր
անկողնին մօտ, պատճառը հար-
ցուցի հիւանդութեան. ինձ ստեց:

— Բան չիկայ, ճանրմ, էն օրը
իրիկունը պապուս հետ տուին, ա-
ռին, սիրտս նեղուեցաւ՝ հիւրնդ-
ցան:

Այն ատեն նշմարեցի որ մա-
կերը ամբողջ թափած էին և զը-
լուխը ստացած էր իր լաւ չմաք-
րած ամաններուն տեսքը: Մաշեր,
ծերացեր էր:

— Տէրտա չես գիտեր, մօրքոր-
օղլի, տէրտա խորունկ է, աւել-
ցուց Տօնօն:

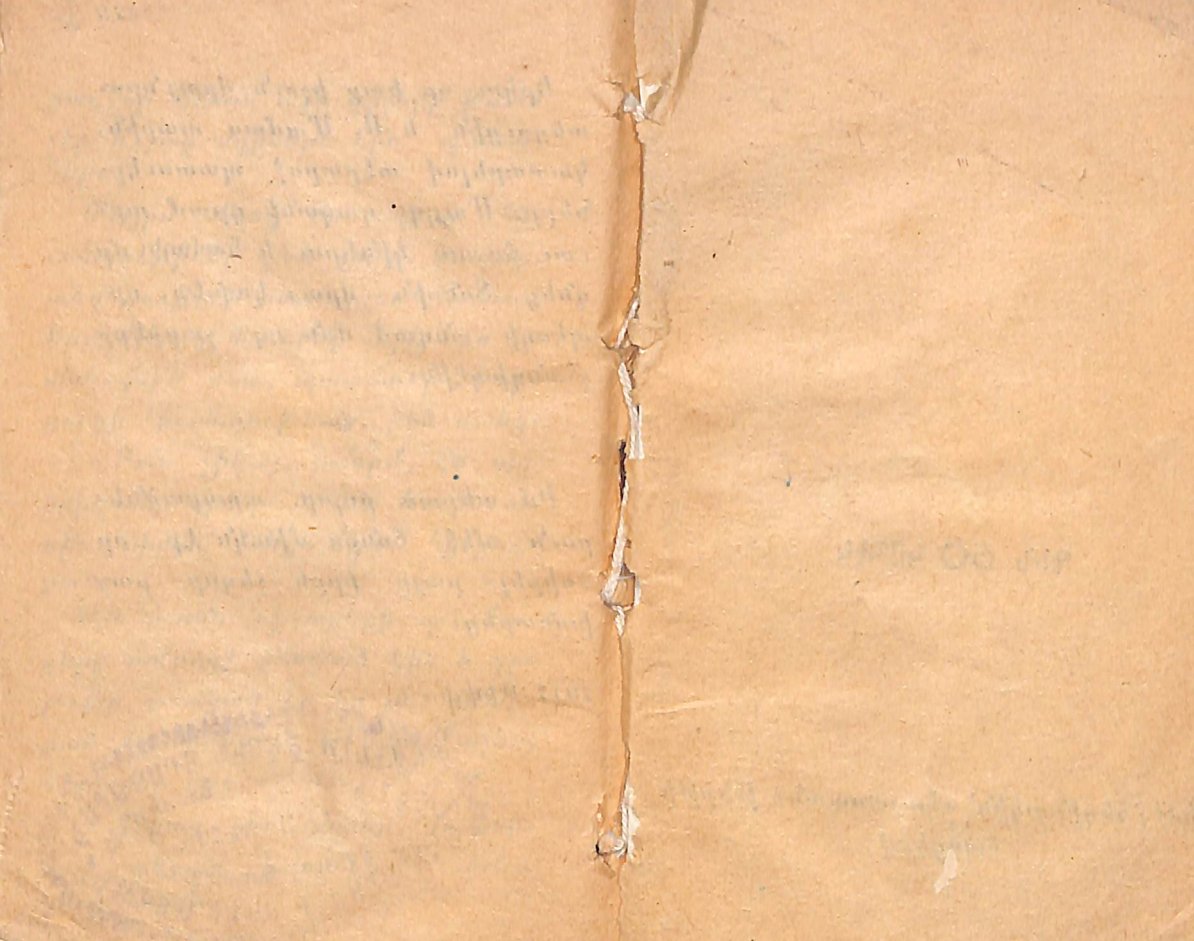
Երկու օր ետք իշուն վրայ նրա-
տեցուցին և Ս. Մամաս տարին,
կատարելով տէրտոջ պատուէր-
ները: Մայրը գաղտնի դրամ տը-
ւաւ ճատու կիներու և համայնի մը
գնեց, Տօնօին վրայ կախեց, որ-
պէսզի անգամ մըն ալ չարքերը
չհանդիպէին:

* * *

Իմ տեսած բոլոր արարածնե-
րուն մէջ Տօնօն միակն էր որ
«սիրել» բայը իբրեւ չեղոք բայ
խոնարեց:

1917 Թիֆլիս

ԳԻՆ 50 ԿՈՊԷԿ

Դիմել հեղինակին՝ «Հայաստան» թերթի
հասցեով

0015914

2013

20 0 1

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0015914

